

**GEDRAGSCODE
SOORTENBESCHERMING NATUURBEHEER**

30 oktober 2023

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	2
1. Inleiding.....	3
2. Begrippen	4
3. Uitgangspunten natuurbeheer in de Gedragscode.....	7
4. Wettelijk kader Wet natuurbescherming	9
5. Reikwijdte en toepassing Gedragscode natuurbeheer	14
6. Algemene voorzorgsmaatregelen	17
6.1 Werkwijze voor zorgvuldige uitvoering van beheermaatregelen.....	17
6.2 Inventarisatie voorafgaand aan de uitvoering van beheermaatregelen	17
6.3 Opstellen, ondertekenen en toepassen van het werkprotocol natuurbeheer.....	18
6.4 Onvoorziene omstandigheden tijdens de uitvoering van beheermaatregelen.....	18
6.5 Verantwoordelijkheden onder de Gedragscode natuurbeheer	19
7. Specifieke voorzorgsmaatregelen per beheermaatregel.....	20
7.1 Beheermaatregel: begrazen van natuurterreinen	22
7.2 Beheermaatregel: beheer van akkers	24
7.3 Beheermaatregel: schonen en baggeren van waterlopen.....	26
7.4 Beheermaatregel: schonen en baggeren van kleine wateren	29
8. Alternatievenafweging	31
Bijlage A Werkprotocol natuurbeheer	33
Bijlage B Beschermde dier- en plantensoorten Wet natuurbescherming	38

1. Inleiding

De Gedragscode soortenbescherming natuurbeheer (vanaf hier: Gedragscode natuurbeheer of Gedragscode) is een op de Wet natuurbescherming gebaseerd hulpmiddel. Met de Gedragscode kunnen beheerders van natuur handelingen uitvoeren die plaatsvinden in het kader van natuurbeheer zonder in strijd te handelen met de Wet natuurbescherming. Sinds 2009 bestaat er een Gedragscode natuurbeheer.

De eerste Gedragscode natuurbeheer is opgesteld door het toenmalige Bosschap met medewerking van Staatsbosbeheer, SBNL Natuurfonds, Natuurmonumenten, De Landschappen, de Federatie Particulier Grondbezit en anderen. Deze Gedragscode natuurbeheer was geldig van 2009 tot 2013. De tweede Gedragscode natuurbeheer is opgesteld door de Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE) met medewerking van de Unie van Bosgroepen en gold van 19-12-2016 tot 19-12-2021.

Naar aanleiding van de evaluatie van de tweede Gedragscode natuurbeheer heeft de VBNE - als eigenaar van de Gedragscode namens diverse natuurbeherende organisaties - de Gedragscode natuurbeheer geactualiseerd. De Gedragscode is mede gebaseerd op het Reikwijdtedocument (versie oktober 2022) van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RvO)¹. VBNE heeft deze derde Gedragscode natuurbeheer ter goedkeuring voorgelegd aan de minister voor Natuur en Stikstof.

De VBNE verzorgt de communicatie over de Gedragscode natuurbeheer richting haar leden en andere geïnteresseerden. Ook fungeert de VBNE als vraagbaak en signaleert zij eventuele knelpunten die van belang kunnen zijn bij een volgende herziening.

Evaluatie en monitoring

Na drie jaar looptijd van de Gedragscode natuurbeheer evalueert de VBNE onder gebruikers de doeltreffendheid en werkbaarheid van de Gedragscode. De resultaten van de evaluatie neemt de VBNE mee op het moment dat zij de Gedragscode natuurbeheer herziet. Ook kan de evaluatie aanleiding zijn om de Gedragscode natuurbeheer tussentijds te laten wijzigen.

Vanuit ecologisch perspectief is het relevant of de toepassing van de voorzorgsmaatregelen uit de Gedragscode het gewenste effect hebben voor beschermde soorten. Gecertificeerde beheerders benutten hiervoor de monitoring en kwaliteitscyclus die zij uitvoeren in het kader van het 6-jarige Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). Niet gecertificeerde natuurbeheerders voeren de monitoring op een vergelijkbare manier uit.

¹ Ondanks dat het Reikwijdtedocument regelmatig geactualiseerd wordt, blijven de maatregelen zoals opgenomen in deze Gedragscode van toepassing. Na afloop van de geldigheidstermijn vindt er een actualisatie plaats van de Gedragscode en kunnen eventuele aanpassingen in het Reikwijdtedocument worden doorgevoerd in de eventuele nieuwe Gedragscode.

2. Begrippen

In de Gedragscode natuurbeheer gebruiken we een aantal begrippen. Voor de gebruikers van de Gedragscode is het van belang dat zij begrijpen wat wij met onderstaande begrippen bedoelen.

Aannemer	De persoon die ter zake van de Gedragscode door het bedrijf - of de organisatie - die de werkzaamheden uitvoert is aangewezen om tegenover de beheerder op te treden als vertegenwoordiger van dat bedrijf - of de organisatie - en om leiding te geven aan de werkzaamheden. Wanneer (medewerkers van) de beheerder zelf de werkzaamheden uitvoeren, dan betreft het de persoon die ter zake van de Gedragscode door de beheerder is aangewezen om leiding te geven aan de werkzaamheden.
Beheerder	Beheerder van natuur die bevoegd is opdracht te geven tot het uitvoeren van beheermaatregelen. Ook een pachter van natuurgrond kan beheerder zijn.
Beheer- maatregelen	De natuurbeheeractiviteiten die zijn opgenomen in hoofdstuk 7 waarop de Gedragscode van toepassing is, met inbegrip van eventuele voorbereidende werkzaamheden.
Beschermde soort	In het wild voorkomende dier- of plantensoort die valt onder het beschermingsregime van hoofdstuk 3 van de Wet natuurbescherming. Zie bijlage B bij deze Gedragscode.
Bijzondere keverbomen	Dikke kwijnende of dode bomen vanaf 30 cm diameter waarin larven van vliegend hert en vermiljoenkever kunnen voorkomen.
Bijzondere nestbomen	Bomen met 'bewoonde' of 'bewoonbare': <ul style="list-style-type: none">- horsten (inclusief nestkasten) van roofvogels en uilen ('horstbomen');- nesten van raven, zwarte kraaien, kolonievogels of eekhoorns.
Broedgeval	Een locatie waar een bewoond nest is vastgesteld of waarvan op basis van een ter plaatse vastgesteld territorium wordt aangenomen dat er een bewoond nest aanwezig is.
Broedperiode	De periode die van belang is voor de voortplanting van vogels. Dezelfde periode is ook van belang voor de voortplanting van veel andere diersoorten. Het gaat in beginsel om de periode van 15 maart tot 15 juli. Vogels kunnen echter door klimaatverandering - een vroeg of laat voorjaar of andere redenen - eerder of later in het jaar gaan broeden. Dit kan aanleiding zijn tot een vroeger of later beginnen en eindigen van de broedperiode. Dit kan zelfs per regio verschillen. Het is aan de gebruiker van de Gedragscode om dit te beoordelen, op basis van bij een ecologisch deskundige ingewonnen informatie. En om wanneer dat nodig is een andere begin- en/of einddatum voor de broedperiode te hanteren.
Calamiteit	Een calamiteit betreft een onvoorziene gebeurtenis die direct actie vereist vanwege een acuut risico voor de volksgezondheid of openbare veiligheid. Voorbeelden van dergelijke situaties zijn acute of dreigende wateroverlast, overstroming, storm of brand. In dergelijke situaties kunnen maatregelen niet worden uitgesteld, omdat er acuut of op korte

termijn gevaar is voor de openbare veiligheid of de volksgezondheid. In deze situatie is de Gedragscode niet van toepassing, maar is normaliter sprake van overmacht in noodtoestand. Ook bij calamiteiten geldt de zorgplicht: als dat redelijkerwijs mogelijk is, vermijd je schade voor beschermde soorten.

Ecologisch deskundige

Een ecologische deskundige is een persoon die ecologisch advies verstrekt of werkzaamheden begeleidt op het gebied van habitats en soorten. En die schriftelijk aantoonbare ervaring en specifieke ecologische kennis heeft.

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RvO) geeft de volgende deskundigheidseisen:

“De ecologische deskundige heeft voldoende kennis en jarenlange ervaring om ecologisch onderzoek te kunnen doen. Hij of zij:

- (her)kent de functionaliteit van leefgebieden van beschermde soorten;
- heeft kennis van de algemeen erkende onderzoeksmethoden;
- kan ecologische werkprotocollen opstellen;
- kan specifieke werkzaamheden begeleiden.”

Holenbomen

Bomen - ongeacht de grootte - waarin hollen, spleten of rottingsgaten zijn vastgesteld. Het kan zowel om levende als dode bomen gaan. Uiteraard kan een holenboom tevens een (bijzondere) nestboom zijn.

Inventarisatie-gegevens

Het verzamelen van actuele gegevens over het voorkomen van beschermde planten en dieren en beschermde flora en fauna elementen door middel van een algemeen als doeltreffend aanvaarde en op de soort gerichte methode van inventariseren. De ecologisch deskundige voert de inventarisatie uit.

Werkkalender

De werkkalenders geven aan wanneer - in relatie tot een bepaalde beheermaatregel - algemene en aanvullende voorzorgsmaatregelen toegepast moeten worden voor de aanwezige soortgroepen. Bij het opstellen van de kalenders is per beheermaatregel rekening gehouden met de gunstige en minder gunstige perioden voor het uitvoeren van deze maatregel per soort(groep). De kalenders kunnen voor verschillende beheermaatregelen anders zijn voor één soortgroep, aangezien de impact op de soorten per beheermaatregel verschilt. In hoofdstuk 7 is per beheermaatregel in de werkkalender aangegeven welke voorzorgsmaatregelen van toepassing zijn in de gele (meest gunstige) periode en oranje (minder gunstige) periode. Alleen bij de in hoofdstuk 7 benoemde uitzonderingen kan beheer plaatsvinden in de rode periode.

Let op: de werkkalenders zijn een hulpmiddel voor de planning van werkzaamheden om een eventuele verstoring van flora en fauna te minimaliseren. Actieve perioden van bepaalde soorten kunnen per jaar verschillen. Er moet daarom altijd een ecologisch deskundige geraadpleegd worden.

Ontzien

Het ontzien van een beschermde soort of flora en fauna element betekent dat deze zoveel mogelijk gespaard of niet aangetast wordt. Bijvoorbeeld: niet over de betreffende soort/element heen rijden, zorgen dat flora en fauna elementen functioneel blijven, zorgen dat de

beheermaatregel geen schade toebrengt aan de betreffende soort/element of aanhouden van bepaalde verstoringsafstanden. Waar relevant is dit nader beschreven bij de betreffende voorzorgsmaatregelen in hoofdstuk 7.

**Werkprotocol
natuurbeheer**

De ecologisch deskundige stelt voor aanvang van de werkzaamheden een werkprotocol natuurbeheer op (zie hoofdstuk 6 en bijlage A). De beheerder en de aannemer ondertekenen het werkprotocol. Voor zover gebruik wordt gemaakt van kaarten - waarop te beschermen flora en fauna elementen zijn aangeduid - maken deze kaarten onderdeel uit van het werkprotocol.

3. Uitgangspunten natuurbeheer in de Gedragscode

Voor goed begrip van de Gedragscode natuurbeheer is het van belang om enkele uitgangspunten - die bij het opstellen een rol hebben gespeeld - toe te lichten.

Natuurbeleid: ter behoud en versterking van de biodiversiteit en voor de maatschappij

Met het natuurbeleid willen de Nederlandse overheden de Nederlandse natuur behouden en versterken en de verschillende dier- en plantensoorten (biodiversiteit) behouden. Het natuurbeleid in Nederland is gebaseerd op het ecologisch principe dat soorten afhankelijk zijn van geschikt leefgebied. Leefgebied kan diverse functies hebben, zoals voedsel, bescherming, rust en voortplanting. Voor het duurzaam voorkomen van een soort is een leefgebied van voldoende oppervlak, adequate ruimtelijke samenhang en een zekere kwaliteit nodig. Alleen zo kunnen we de biodiversiteit en de wettelijk beschermde soorten behouden.

Met de Wet natuurbescherming staat het beschermen en ontwikkelen van de natuur - mede vanwege de intrinsieke waarde - en het behouden en herstellen van de biologische diversiteit voorop. Evenals het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de natuur ter vervulling van maatschappelijke functies. Tenslotte heeft de Wet natuurbescherming als doel het verzekeren van een samenhangend beleid gericht op het behoud en beheer van waardevolle landschappen. Vanwege de bijdrage van deze landschappen aan de biologische diversiteit, hun cultuurhistorische betekenis en ter vervulling van maatschappelijke functies.

De overheid geeft op verschillende manieren invulling aan het natuurbeleid. Het Rijk wijst Natura 2000-gebieden aan en de provincies realiseren het Natuurnetwerk Nederland (NNN). De provincies bepalen waar zij welke natuurdoelen willen realiseren en welke middelen zij hiervoor inzetten. Via het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL) verlenen de provincies subsidie voor het behoud en de ontwikkeling van (agrarische) natuurgebieden en landschappen. Terreinbeherende organisaties - zoals de provinciale Landschappen, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer -, particuliere terreineigenaren en verenigingen van particuliere natuureigenaren (natuurcollectieven) voeren dit beheer uit. De kosten voor natuurbeheer in het Natuurnetwerk Nederland en in de Natura 2000-gebieden - zoals maaien, begrazen, schonen en afzetten - zijn gebaseerd op de standaardkostprijs (SKP): de kosten van het landelijk gemiddelde beheer. Hiervoor zijn per natuurbeheertype alle werkzaamheden voor de verschillende beheermaatregelen beschreven. De beheermaatregelen in deze Gedragscode zijn hierop gebaseerd en sluiten daarmee aan op de door de provincies bepaalde natuurdoelen.

Natuurbeheer: ten behoeve van de instandhouding van habitats en leefgebieden van soorten

Natuurbeheer door professionele organisaties is gebaseerd op natuurdoelen en beheertypen voor het betreffende gebied en op kennis van ecosystemen met bijbehorende soorten. Deze kennis is verkregen uit natuurwetenschappelijk onderzoek en praktijkervaring. De doelen betreffen alle typen natuurterreinen, zowel binnen als buiten Natura-2000 gebieden en het Natuurnetwerk Nederland. Natuurbeheer is gebaseerd op consistente en landschapsecologisch verantwoorde keuzes in te nemen beheermaatregelen. Deze beheermaatregelen vloeien voort uit de natuurdoelen voor een gebied. Kennis over beheermaatregelen is onder andere bijeengebracht op de website van OBN Natuurkennis².

Ten behoeve van de instandhouding van de SNL beheertypen, de habitattypen van de Habitatrichtlijn en leefgebieden van soorten onder de Vogel- en Habitatrichtlijn is uitvoering van deze beheermaatregelen nodig. Zonder natuurbeheer kunnen de meeste habitats - met de daarin voorkomende beschermde soorten - niet duurzaam in stand worden gehouden. Natuurbeheer heeft vaak tot doel het 'imiteren of vervangen' van natuurlijke dynamiek in natuurlijke landschappen. Of het 'imiteren of continueren' van menselijke dynamiek in halfnatuurlijke of

² <https://www.natuurkennis.nl/>

cultuurlandschappen. Door de dynamiek ontstaat diversiteit en variatie. Dit is van groot belang voor biodiversiteit en duurzaam behoud van beschermde soorten. Bij het staken van natuurbeheer zal de successie van een groot aantal habitats in Nederland zich bewegen richting een gesloten bos. Dit betekent verlies van leefgebied voor veel beschermde soorten.

Beheermaatregelen vinden dan ook regelmatig en terugkerend plaats - en meer of minder intensief - afhankelijk van de invloed van externe factoren. De beheermaatregelen zijn noodzakelijk voor het behoud van beschermde soorten in de bestaande, actuele situatie. Natuurbeheerders vervullen een vooraanstaande rol bij de invulling van deze beheermaatregelen in hun gebied. Dankzij hun deskundigheid en het feit dat zij hun eigen gebied als geen ander kennen. De beheermaatregelen worden periodiek geëvalueerd, waarna eventuele bijsturing kan plaatsvinden.

Natuurbeheer dilemma: actief beheer en passieve soortenbescherming

Bij het uitvoeren van beheermaatregelen heeft een natuurbeheerder vaak te maken met de aanwezigheid van beschermde dier- en plantensoorten. Door het uitvoeren van beheermaatregelen kunnen zij (onbedoeld) exemplaren van deze beschermde soorten verstoren, beschadigen of zelfs doden. Dit kan bij de praktische uitvoering slechts deels voorkomen worden door zorgvuldig te handelen. De beheermaatregelen zijn echter noodzakelijk voor duurzame instandhouding van habitats voor diezelfde of andere beschermde soorten. Het is niet mogelijk om soorten in stand te houden wanneer de habitats van die soorten niet in stand worden gehouden. Wij illustreren dit dilemma met onderstaand voorbeeld.

Om een dotterbloemhooiland in stand te houden - en om te voorkomen dat een verschuiving naar een ander type natuur optreedt -, moet een natuurbeheerder zo'n hooiland in de zomer maaien. Ondanks alle voorzorgsmaatregelen is het niet uit te sluiten dat bijvoorbeeld een ringslang zich kan bevinden in het betreffende hooiland. In zo'n geval is de instandhouding en ontwikkeling van het graslandhabitat - en daarmee het uitvoeren van de beheermaatregel - belangrijker dan het behoud van het specifieke individu. Zonder habitat zal immers de soort ter plaatse helemaal niet kunnen voortbestaan.

Gedragscode natuurbeheer: wezenlijke negatieve effecten op beschermde soorten voorkomen

In de Gedragscode natuurbeheer staan drie wettelijke belangen uit de Wet natuurbescherming en de Vogel- en Habitatrichtlijn centraal: bescherming van de (wilde) flora en fauna, in stand houden van natuurlijke habitats en bestendig beheer in het kader van natuurbeheer. Welk belang van toepassing is, is afhankelijk van de aanwezige beschermde soorten. Dit lichten we toe in het volgende hoofdstuk.

Door te werken volgens de Gedragscode natuurbeheer voldoen natuurbeheerders aan zowel de belangen van duurzame instandhouding van habitats als aan de belangen van bescherming van soorten. Door met de vereiste kennis en kunde volgens de Gedragscode natuurbeheer te werken, voorkomt de beheerder dat hij in strijd met de Wet natuurbescherming handelt. Er geldt dan een vrijstelling van de verbodsbepalingen uit de Wet natuurbescherming. Bij een correcte toepassing van deze Gedragscode voert een beheerder de beheermaatregelen zodanig uit dat er geen wezenlijke negatieve effecten op beschermde soorten zijn. De gunstige staat van instandhouding van de soorten wordt daarmee gewaarborgd.

Bij een correcte naleving van de Gedragscode heeft de beheerder vooraf beoordeeld:

1. dat de betreffende beheermaatregelen noodzakelijk zijn;
2. dat er geen andere bevredigende oplossing is;
3. welke beschermde soorten zijn te verwachten in het te beheren terrein, én;
4. welke voorwaarden de Gedragscode stelt aan de uitvoering van de beheermaatregelen.

4. Wettelijk kader Wet natuurbescherming

Op 1 januari 2017 is de Wet natuurbescherming in werking getreden. Deze wet vervangt onder meer de Flora- en faunawet.

Verbodsbepalingen Wet natuurbescherming

Op grond van de artikelen 3.1, 3.5 en 3.10 van de Wet natuurbescherming gelden diverse verbodsbepalingen ter bescherming van:

- vogels;
- internationaal beschermde dier- en plantensoorten;
- aanvullend nationaal beschermde dier- en plantensoorten.

Het gaat bijvoorbeeld om het verbod om beschermde dieren te doden of opzettelijk te verstoren of om het verbod om beschermde planten te plukken of te vernielen.

Tabel 1. Verbodsbepalingen van de Wet natuurbescherming.

Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn § 3.1 Wn	Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn § 3.2 Wn	Beschermingsregime andere soorten § 3.3 Wn
Art 3.1 lid 1 Het is verboden in het wild levende vogels opzettelijk te doden of te vangen.	Art 3.5 lid 1 Het is verboden soorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen	Art 3.10 lid 1a Het is verboden soorten opzettelijk te doden of te vangen
Art 3.1 lid 2 Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen	Art 3.5 lid 4 Het is verboden de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren te beschadigen of te vernielen	Art 3.10 lid 1b Het is verboden de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren opzettelijk te beschadigen of te vernielen
Art 3.1 lid 3 Het is verboden eieren te rapen en deze onder zich te hebben	Art 3.5 lid 3 Het is verboden eieren van dieren in de natuur opzettelijk te vernielen of te rapen	Niet van toepassing
Art 3.1 lid 4 en lid 5 Het is verboden vogels opzettelijk te storen, tenzij de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort	Art 3.5 lid 2 Het is verboden dieren opzettelijk te verstoren	Niet van toepassing
Niet van toepassing	Art 3.5 lid 5 Het is verboden plantensoorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen	Art 3.10 lid 1c Het is verboden plantensoorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen

Algemene zorgplicht

Voor dier- en plantensoorten die niet vallen onder de verbodsbepalingen van artikelen 3.1, 3.5 en 3.10 van de Wet natuurbescherming geldt dat deze geen beschermde soorten zijn. Wel geldt voor alle soorten - dus ook voor de niet beschermde soorten - de algemene zorgplicht van artikel 1.11 van de Wet natuurbescherming.

Artikel 1.11 Zorgplicht

1. Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving.
2. De zorg, bedoeld in het eerste lid, houdt in elk geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen kunnen worden veroorzaakt voor een Natura 2000-gebied, een bijzonder nationaal natuurgebied of voor in het wild levende dieren en planten:
 - a. dergelijke handelingen achterwege laat, dan wel,
 - b. indien dat achterwege laten redelijkerwijs niet kan worden gevegd, de noodzakelijke maatregelen treft om die gevolgen te voorkomen, of
 - c. voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk beperkt of ongedaan maakt.

Vrijstelling via Gedragscode

Bij de uitvoering van natuurbeheer kan een beheerder niet altijd voorkomen dat hij in strijd handelt met de verbodsbepalingen van de Wet natuurbescherming. Op de verbodsbepalingen bestaan een aantal uitzonderingen, waaronder de uitzondering om te werken met een vrijstelling in de vorm van een Gedragscode (artikel 3.31 Wet natuurbescherming). Het betreft hier in juridische zin een vrijstelling van de verbodsbepalingen. Bij deze vrijstelling geldt de voorwaarde dat een natuurbeheerder de beheermaatregelen aantoonbaar uitvoert volgens een goedgekeurde Gedragscode. Daartoe is deze Gedragscode natuurbeheer opgesteld. De Gedragscode natuurbeheer waarborgt dat een beheerder bij de uitvoering van beheermaatregelen zorgvuldig handelt ten aanzien van alle beschermde soorten. Deze gedragscode geldt niet voor opzettelijk doden zoals bedoeld in artikel 3.1, lid 1; artikel 3.5, lid 1 en artikel 3.10, lid 1, sub a van de Wet natuurbescherming.

Artikel 3.31

1. De verboden, bedoeld in de artikelen 3.1, (...), 3.5, (...), of 3.10, (...), zijn niet van toepassing op handelingen die zijn beschreven in en aantoonbaar worden uitgevoerd overeenkomstig een door Onze Minister goedgekeurde gedragscode en die plaatsvinden in het kader van:
 - a. een bestendig beheer of onderhoud aan vaarwegen, watergangen, waterkeringen, waterstaatswerken, oevers, vliegvelden, wegen, spoorwegen of berm, of in het kader van natuurbeheer;
 - b. een bestendig beheer of onderhoud in de landbouw of de bosbouw;
 - c. een bestendig gebruik, of
 - d. ruimtelijke ontwikkeling of inrichting.

Voorwaarden voor een geldige Gedragscode

Om af te kunnen wijken van de verboden van de Wet natuurbescherming in de vorm van een Gedragscode moet worden voldaan aan de volgende voorwaarden:

1. er bestaat geen andere bevredigende oplossing;
2. zij is nodig in het kader van een voor dat beschermingsregime geldig belang;
3. er wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijk verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

Hieronder lichten we deze voorwaarden vanuit de Gedragscode natuurbeheer toe.

Ad 1) Alternatieven onderzoek

Niets doen is geen optie in bijna alle Nederlandse natuurgebieden. De negatieve effecten op natuur zijn dan groter dan wanneer er wel beheer plaatsvindt. Natuurbeheer is nodig om habitats - met de daarin voorkomende beschermde soorten - in het Natuurnetwerk Nederland en in de Natura 2000-gebieden in stand te houden (zie hoofdstuk 3).

Een beheerder kiest de beheermaatregelen op basis van de doelen die door de overheid (Europese Unie, Rijk, provincies) zijn bepaald. Door de beheerder zijn deze doelen uitgewerkt voor een bepaald natuurgebied. De doelen en de bijbehorende beheermaatregelen zijn vastgelegd in een beheerplan:

- Natura 2000-beheerplan: eens per 6 jaar vastgesteld door Rijk of provincie;
- Natuurbeheerplan: jaarlijks vastgesteld door provincie;
- Beheerplannen van terreineigenaren: eens per 6 tot 12 jaar vastgesteld door terreineigenaar.

Voorafgaand aan de uitvoering van de beheermaatregel heeft een afweging plaatsgevonden of de betreffende beheermaatregel in die context noodzakelijk of gewenst is. Daarbij geldt dat de teweeggebrachte nadelen van de beheermaatregel zelf altijd (vele male) kleiner zijn dan het effect en doel van de beheermaatregel. Beheerplannen worden periodiek geëvalueerd en indien nodig bijgesteld als blijkt dat de doelen niet of niet tijdig behaald worden. De keuze voor een beheermaatregel wordt dus voor een langere periode - en ruim voor de daadwerkelijke uitvoering van beheer - bepaald en vastgelegd in beheerplannen.

Er zijn weinig tot geen alternatieven voor (zorgvuldig uitgevoerde) beheermaatregelen voorstelbaar, waarmee natuurbeheerders hetzelfde doel kunnen bereiken en waarmee ze minder of geen schade toebrengen aan beschermde soorten. Er is in het natuurbeheer zeer lange ervaring met het uitvoeren en de effecten van natuurbeheermaatregelen. De belangrijkste afweging is hoe je de beheermaatregel toepast. Namelijk op de wijze dat je zo min mogelijk schade aan beschermde soorten toebrengt, maar nog steeds het doel van de beheermaatregel bereikt.

Kortom: alternatieven voor natuurbeheer zijn er niet. Zonder natuurbeheer zullen veel gebieden in Nederland zich bewegen richting een gesloten bos. Met als gevolg verlies van onze biodiversiteit en een verslechtering van de staat van instandhouding van Vogel- en Habitatrichtlijnsoorten en andere beschermde soorten. In hoofdstuk 8 is een alternatieven-afweging per beheermaatregel opgenomen.

Ad 2) Geldig belang

Bij het uitvoeren van handelingen onder een vrijstelling moet sprake zijn van een wettelijk belang. Voor natuurbeheer gaat het om de volgende geldige wettelijke belangen:

1. ter bescherming van de (wilde) flora en fauna;
2. voor het in stand houden van de natuurlijke habitats;
3. voor bestendig beheer in het kader van natuurbeheer;
4. in het belang van de openbare veiligheid en de volksgezondheid;
5. bestendig beheer in het kader van onderhoud van landschappelijke kwaliteiten van een gebied.

Elk beschermingsregime kent zijn eigen geldige belangen op grond waarvan een vrijstelling kan worden verleend. Voor vogels gelden minder wettelijke belangen dan voor de andere soortgroepen. Voor vogels betekent dit dat de belangen 'in stand houden van natuurlijke habitats' en 'dwingende redenen van groot openbaar belang' niet geldig zijn. Bij natuurbeheer zullen in veel gevallen zowel beschermde vogels als andere beschermde soorten aanwezig zijn. Dit betekent dat natuurbeheerders vrijwel altijd een beroep zullen doen op het belang 'ter bescherming van de (wilde) flora en fauna'. Als alleen andere, overig beschermde soorten aanwezig zijn, kunnen zij ook een beroep doen op het belang 'bestendig beheer in het kader van natuurbeheer'.

In onderstaande tabel zijn de geldige wettelijke belangen voor Vogelrichtlijnsoorten, Habitatrichtlijnsoorten en overige beschermde Nederlandse soorten weergegeven. Een overzicht van alle beschermde soorten onder de Wet natuurbescherming is opgenomen in bijlage B.

Tabel 2. Wettelijke belangen op grond waarvan een vrijstelling kan worden verleend.

Belang	Vogelrichtlijn soorten	Habitat richtlijn	Overige beschermde Nederlandse soorten	Koppeling beheermaatregelen
Ter bescherming van de (wilde) flora en fauna	Artikel 3.3, lid 4b, 4 ^e	Artikel 3.8, lid 5b, 1 ^e	Artikel 3.8, lid 5b, 1 ^e	Alle genoemde beheermaatregelen
In stand houden van natuurlijke habitats	n.v.t.	Artikel 3.8, lid 5b, 1 ^e	Artikel 3.8, lid 5b, 1 ^e	Alle genoemde beheermaatregelen
Bestendig beheer in het kader van natuurbeheer	n.v.t.	n.v.t.	Artikel 3.10 lid 2f	
In het belang van openbare veiligheid en de volksgezondheid	Artikel 3.3, lid 4b, 1 ^e	Artikel 3.8, lid 5b, 3 ^e	Artikel 3.8, lid 5b, 3 ^e	Alle genoemde beheermaatregelen
Bestendig beheer in het kader van onderhoud van landschappelijke kwaliteiten van een gebied	n.v.t.	n.v.t.	Artikel 3.10 lid 2g	

Ter toelichting: beheermaatregelen kunnen onder meer de volgende wettelijke belangen hebben en hebben meestal een combinatie van belangen:

- ter bescherming van de (wilde) flora en fauna: in het natuurbeheer treffen we maatregelen die van belang zijn ter bescherming van de (wilde) flora en fauna. Bijvoorbeeld het beheren van mantel- en zoomvegetaties voor vlinders als de bruine eikenpage, het periodiek schonen van poelen als voortplantingsgebied van boomkijkers en kamsalamanders, het maken van kale plekjes op de heide voor voortplanting van zandhagedis of het aanleggen van broeihopen voor ringslang.
- in stand houden van natuurlijke habitats: door gericht beheer voorkomen we dat essentiële habitatelementen verdwijnen en realiseren we structuur en variatie en daarmee een diversiteit aan habitats waarin verschillende dieren en planten leven. Bijvoorbeeld heidenterreinen waar we te veel boomopslag verwijderen en oude en jonge heiden worden afgewisseld met grazige en zandige delen. Deze structurelementen vormen leefgebied van verschillende beschermde soorten en worden dus in stand gehouden.
- bestendig beheer in het kader van natuurbeheer: een heide, riet- of grasland dat niet voldoende beheerd wordt, ontwikkelt zich richting ruigte en bos. En kleine wateren groeien dicht. Zonder bestendig beheer verdwijnen daarmee habitats die essentieel zijn voor het duurzaam voortbestaan van populaties van beschermde soorten.
- in het belang van openbare veiligheid en de volksgezondheid: natuurbeheerders dragen bij aan het verkleinen van veiligheidsrisico's in hun terreinen. De aanleg van zandige stroken in vergraste heideterreinen vergroot bijvoorbeeld de biodiversiteit en verkleint tegelijkertijd de kans op een onbeheersbare natuurbrand. Daarnaast is natuur van groot belang voor de volksgezondheid als bron van ontspanning, beweging en welzijn.
- bestendig beheer in het kader van onderhoud van landschappelijke kwaliteiten van een gebied: door het beheren van landschapselementen - zoals heggen, lanen en poelen - dragen we bij aan de landschappelijke kwaliteiten van een gebied. Zonder beheer verdwijnen deze kwaliteiten. In andere gebieden is de openheid van het landschap een landschappelijke kwaliteit die behouden blijft.

Ad 3) Staat van instandhouding

Door het toepassen van de algemene voorzorgsmaatregelen en specifieke voorzorgsmaatregelen per beheermaatregel - zoals beschreven in hoofdstuk 7 - voorkom je tijdens het beheren zoveel mogelijk schade aan beschermde soorten. De beheermaatregelen zijn noodzakelijk voor de bescherming en instandhouding van soorten en habitats.

Met deze Gedragscode natuurbeheer voorkomen natuurbeheerders door zorgvuldig handelen een wezenlijk negatieve invloed op beschermde soorten. Hierdoor is geen sprake van aantasting van de staat van instandhouding van de lokale populatie, omdat de omstandigheden voor het leefgebied van de beschermde soorten zo optimaal mogelijk worden beheerd.

De gunstige staat van instandhouding van soorten wordt afgemeten aan vier parameters: verspreidingsgebied, populatie, leefgebied en toekomstperspectief. Met beheermaatregelen scheppen beheerders zo optimaal mogelijke omstandigheden voor het leefgebied: de oppervlakte van het habitat, de geschiktheid van het habitat voor soorten en de structuur en functie van habitattypen zelf. Met frequenter beheer is het ook mogelijk dat niet-geschikt leefgebied verandert in geschikt leefgebied. Zo kan natuurbeheer bijdragen aan verbetering van de parameter verspreiding en daarmee aan een duurzamere populatie.

Van benutting of economisch gewin van beschermde soorten is nooit sprake. Handelingen die leiden tot benutting of economisch gewin van beschermde dieren of planten kan je nooit uitvoeren onder deze Gedragscode natuurbeheer.

5. Reikwijdte en toepassing Gedragscode natuurbeheer

Toepassing van de Gedragscode natuurbeheer

Het is niet verboden of strafbaar om beheermaatregelen uit te voeren zonder toepassing van de Gedragscode natuurbeheer. De toepassing van deze Gedragscode is vrijwillig. Bij het werken zonder Gedragscode is het van belang om op een andere manier zodanig zorgvuldig te werken dat je de verbodsbepalingen niet overtreedt. Of om een ontheffing aan te vragen. Er geldt dan immers geen vrijstelling van de verbodsbepalingen.

Wie ervoor kiest om met de Gedragscode natuurbeheer te werken, moet dat correct en volledig doen. Wanneer je bij de uitvoering van beheermaatregelen de Gedragscode natuurbeheer niet - of niet volledig - toepast, geldt de vrijstelling niet. Voor zover geen ontheffing is aangevraagd en verkregen, zijn dan de verbodsbepalingen van kracht. Wanneer je bijvoorbeeld een beschermd dier doodt, dan is dat in beginsel strafbaar.

In de Gedragscode natuurbeheer hebben we gestreefd om het aantal voorzorgsmaatregelen - vereist voor zorgvuldig handelen met betrekking tot beschermde soorten - niet groter dan nodig te maken. Professionele natuurbeheerders hebben ruimte en vrijheid nodig om met hun gebiedskennis de beheermaatregelen zo zorgvuldig mogelijk uit te voeren. Het staat de beheerder bij de uitvoering van natuurbeheer uiteraard vrij om verder te gaan dan wat de Gedragscode natuurbeheer voorschrijft. Daarmee is de reikwijdte van deze Gedragscode ook conform de uitspraak die de Afdeling Bestuursrechtspraak heeft gedaan in het kader van de Gedragscode van de Unie van Waterschappen. In de Memorie van Toelichting van de Wet natuurbescherming staat dat: "gedragscodes naar hun aard een collectief karakter hebben en een sectorbreed handelingskader bieden... In de gedragscodes kan worden volstaan met het voorschrijven van minimumnormen waaraan individuele deelnemers in concrete gevallen aantoonbaar moeten voldoen".

Handelingen waarop de Gedragscode natuurbeheer van toepassing is

De Gedragscode Natuurbeheer is van toepassing op handelingen die nodig zijn in het kader van natuurbeheer (art. 3.31 lid 1a) en geldt dus voor reguliere beheermaatregelen. De Gedragscode geeft voorwaarden voor de planning en de (wijze van) uitvoering van veel voorkomende beheermaatregelen door een natuurbeheerder. De Gedragscode geldt voor heel Nederland.

De Gedragscode natuurbeheer is van toepassing op regelmatig terugkerend beheer of onderhoud dat al langere tijd plaatsvindt. Zonder dat dit beheer of onderhoud in de weg heeft gestaan aan de vestiging en het behoud van beschermde soorten in de gebieden waar het beheer of onderhoud plaatsvindt. De activiteiten zijn minimaal gericht op het handhaven van de bestaande situatie met inbegrip van de aanwezige soorten, wat bijvoorbeeld kan blijken uit een beheerplan.

De vrijstelling op basis van deze Gedragscode geldt uitsluitend voor de werkzaamheden die vallen onder de volgende beheermaatregelen en waarvoor voorzorgsmaatregelen zijn opgenomen ter bescherming van soorten in hoofdstuk 7:

- 7.1 begrazen van natuurterreinen;
- 7.2 beheer van akkers;
- 7.3 schonen en baggeren van waterlopen;
- 7.4 schonen en baggeren van kleine wateren.

Handelingen waarop de Gedragscode natuurbeheer niet van toepassing is

Soms zijn in de natuur grootschalige ingrepen nodig om knelpunten in het systeem op te heffen en biotoopontwikkeling mogelijk te maken. We spreken dan van grootschalige inrichtings- of herstelmaatregelen. Bijvoorbeeld in het kader van de Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en

Landschap (SKNL) en Programma Natuur. Voorbeelden hiervan zijn het grootschalig afgraven van gronden, maatregelen ten behoeve van hydrologisch systeemherstel - o.a. verhogen van beekbodems en verwijderen van greppels en sloten - en het grootschalig verwijderen van houtige vegetatie. De Gedragscode natuurbeheer is op deze grootschalige maatregelen niet van toepassing. Voor het uitvoeren van deze grootschalige beheermaatregelen is een ontheffing nodig van het bevoegd gezag. Voor Natura 2000-gebieden kan het zijn dat deze grootschalige beheermaatregelen zijn opgenomen in het vastgestelde Natura 2000-beheerplan. In dat geval is geen ontheffing nodig.

Soorten waarop de Gedragscode natuurbeheer van toepassing is

In bijlage B zijn de beschermde soorten opgenomen, waarop de Gedragscode natuurbeheer van toepassing is. Voor soorten waarvoor een vrijstelling bestaat die van toepassing is op de beheermaatregel hoeft de Gedragscode niet toe te passen. Dit geldt ook voor de vrijgestelde soorten voor de Wet natuurbescherming die in de provinciale verordeningen zijn opgenomen. Wel geldt voor deze soorten de zorgplicht.

Gebruikers van de Gedragscode natuurbeheer

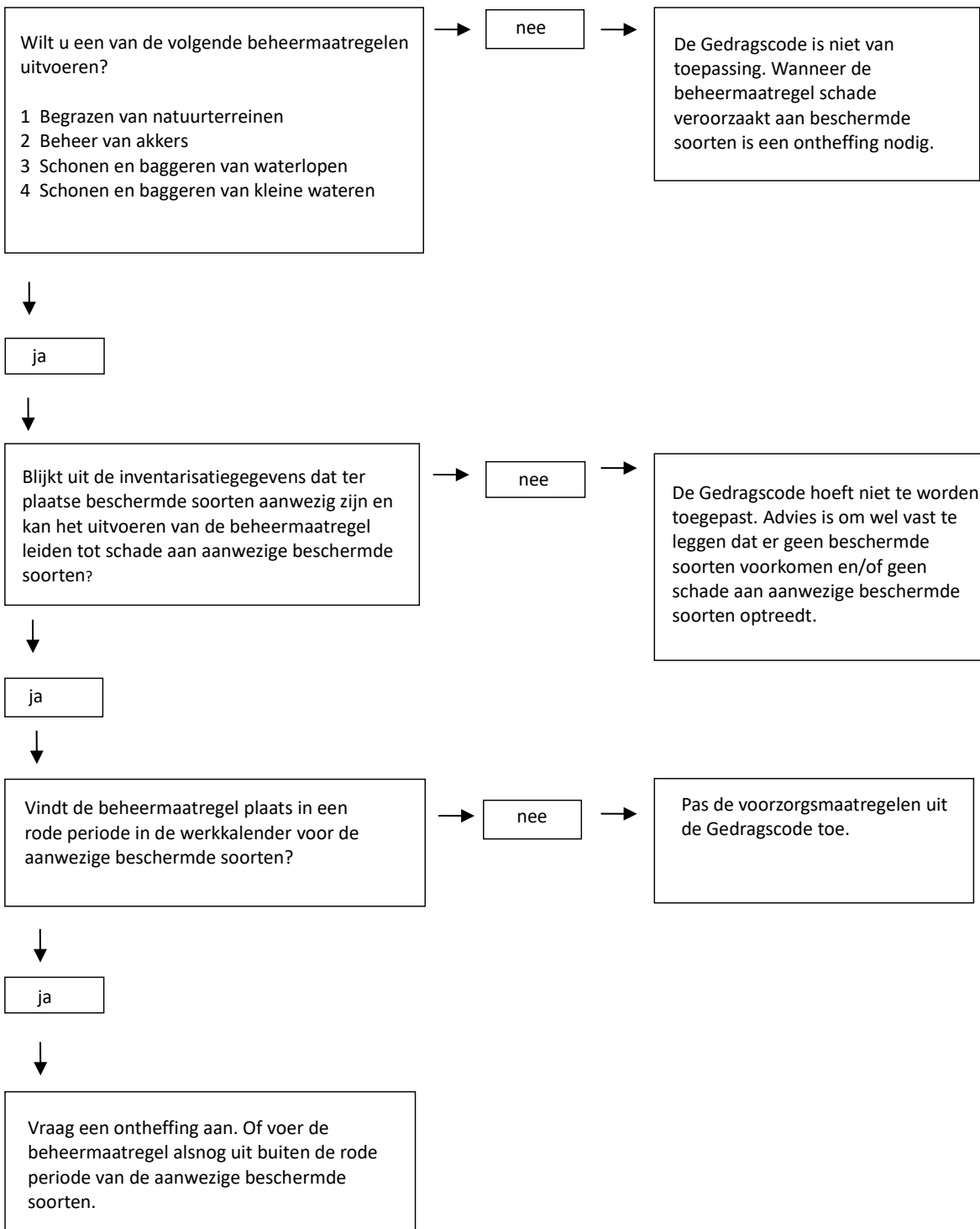
De Gedragscode natuurbeheer kan gebruikt worden door beheerders van natuurterreinen. Het betreft natuurterreinen die in eigendom zijn van een natuurbeheerder of een overheid en door deze natuurbeheerder of overheid worden beheerd. Het betreft ook natuurterreinen die in opdracht door een natuurbeheerder of een overheid worden beheerd.

De Gedragscode natuurbeheer is geen beheerhandleiding

In de Gedragscode natuurbeheer is niet beschreven wat het optimale beheer is voor een soort of soortgroep, of voor een habitat- of vegetatietype. Daarvoor is de Gedragscode natuurbeheer niet bedoeld en niet geschikt. Optimaal beheer vergt soort- en gebiedspecifiek maatwerk en wordt doorgaans beschreven in de beheerplannen.

Routekaart voor correcte toepassing van de Gedragscode natuurbeheer

Voor een correcte toepassing van de Gedragscode natuurbeheer gebruik je de 'routekaart' op de volgende pagina.

6. Algemene voorzorgsmaatregelen

Bij de voorbereiding en uitvoering van de beheermaatregelen die zijn opgenomen in hoofdstuk 7 neem je als natuurbeheerder de benodigde zorgvuldigheid in acht. Bij de voorbereiding en uitvoering van elk van die beheermaatregelen tref je de hierna volgende algemene voorzorgsmaatregelen. Daarbovenop gelden de voorzorgsmaatregelen die in hoofdstuk 7 zijn beschreven bij de verschillende beheermaatregelen.

In dit hoofdstuk gaan we ook in op de verantwoordelijkheden tijdens het uitvoeren van beheermaatregelen onder de Gedragscode natuurbeheer en onvoorziene omstandigheden.

6.1 Werkwijze voor zorgvuldige uitvoering van beheermaatregelen

Voor het zorgvuldig uitvoeren van beheermaatregelen zijn de volgende werkwijzen altijd van toepassing:

1. periode van inzet van de beheermaatregel: we werken in de gunstige periode(n) van de beschermde soorten. Wanneer dat niet mogelijk is treffen we extra voorzorgsmaatregelen;
2. schaal van de beheermaatregel: we zetten de beheermaatregel kleinschalig in. Zo gaat er enerzijds voldoende effect van de beheermaatregel uit en anderzijds blijven er uitwijkmogelijkheden voor beschermde soorten. Ook blijft er voldoende geschikt habitat in de directe omgeving over;
3. locatiebepaling van de beheermaatregel: we zetten de beheermaatregel - in specifieke situaties en wanneer mogelijk - in op locaties waar de kans op schade aan beschermde soorten laag is. Dit kunnen locaties zijn die door successie of vervuiling inmiddels minder geschikt zijn voor de beschermde soorten;
4. uitvoering van de beheermaatregel: we werken uiterst zorgvuldig bij de uitvoering van de beheermaatregelen, zoals voorgeschreven in de Gedragscode. We maken altijd gebruik van de best beschikbare technieken voor zover dit mogelijk is binnen de ruimte die de subsidieverlening vanuit provincies geeft. Enkele voorbeelden:
 - standaard informeren van uitvoerders over het mogelijk aanwezig zijn van beschermde soorten en tijdens de uitvoering extra alert zijn;
 - werken in één bepaalde werkrichting - vanuit het midden naar buiten en met beperkte snelheid - zodat beschermde soorten tijdig kunnen uitwijken;
 - materieel voorzien van 'wildredders';
 - aan- en afvoer via vaste routes;
 - vrijkomend materiaal lang genoeg laten liggen - zodat ingevangen soorten tijd hebben om te ontsnappen - en tegelijk vrijkomend materiaal snel genoeg opruimen om het uitlekken van voedingsstoffen - en vestiging van beschermde soorten in strooisel - te voorkomen.

6.2 Inventarisatie voorafgaand aan de uitvoering van beheermaatregelen

Vooronderzoek

De ecologisch deskundige voert een bureaustudie uit. De bureaustudie brengt in beeld welke beschermde soorten mogelijk in het werkgebied aanwezig kunnen zijn. De ecologisch deskundige verzamelt gegevens uit alle beschikbare informatiebronnen, zoals de monitoring voor de Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL), de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF), beheerplannen en eigen inventarisatiegegevens. Het doel is om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van het voorkomen van beschermde soorten in het werkgebied.

De ecologisch deskundige maakt gebruik van de meest recente inventarisatiegegevens die er beschikbaar zijn. Deze zijn liefst niet ouder dan zes jaar, aansluitend bij de frequentie van veel gegevensverzameling in het kader van SNL. Voor inventarisaties uit andere bronnen - zoals een

quick scan of de NDFF – hanteer je de meest recent beschikbare gegevens, niet ouder dan vijf jaar. Bij zeldzame soorten mag je ook oudere gegevens dan vijf jaar gebruiken als aanwijzing voor voorkomen in een gebied. Dit omdat je zeldzame soorten niet elk jaar zult waarnemen. Met het vooronderzoek scherp je het zoekbeeld voor het terreinbezoek aan.

Terreinbezoek

Als uit het vooronderzoek blijkt dat flora en fauna elementen aanwezig kunnen zijn - die ruimtelijk ontzien kunnen worden tijdens de uitvoering - dan vindt een terreinbezoek plaats. Flora en fauna elementen zijn bijvoorbeeld nesten en dassenburchten. Tijdens het terreinbezoek inventariseer je of en welke flora en fauna elementen aanwezig zijn die moeten worden ontzien of beschermd tijdens de uitvoering. Waar nodig markeer je deze flora en fauna elementen in het veld of je tekent ze in op kaart. Het terreinbezoek voer je uit op een geschikt moment voor het waarnemen van de beschermde soorten.

6.3 Opstellen, ondertekenen en toepassen van het werkprotocol natuurbeheer

Werkprotocol natuurbeheer

Met behulp van de werkkalenders (zie hoofdstuk 7) vult de ecologisch deskundige vóór de start van de werkzaamheden het werkprotocol natuurbeheer in (zie bijlage A). De beheerder ondertekent het werkprotocol. Daarnaast ondertekent de aannemer als blijk van ontvangst, kennisname en akkoord. Het werkprotocol natuurbeheer maak je in tweevoud op. De beheerder en aannemer houden elk een getekend exemplaar. De beheerder bewaart het werkprotocol tenminste twee jaar. Het eigen uitvoerend personeel en/of onderaannemers ontvangen een kopie van het werkprotocol. De beheerder en/of aannemer zorgt ervoor dat de uitvoerders de inhoud van het werkprotocol kennen en begrijpen. Ook zorgen zij ervoor dat het werkprotocol altijd op het werk aanwezig is.

Afspraken op andere wijze vastleggen

Het is mogelijk om de afspraken op een andere wijze vast te leggen dan in het werkprotocol in bijlage A, bijvoorbeeld in digitale vorm. Dit is toegestaan als deze vorm van vastlegging dezelfde informatie bevat als het werkprotocol in bijlage A. En eveneens op elk moment overlegbaar is en twee jaar bewaard blijft. Ook in een andere vorm van vastlegging stelt de ecologisch deskundige de afspraken op en ondertekenen de beheerder en de aannemer deze.

6.4 Onvoorziene omstandigheden tijdens de uitvoering van beheermaatregelen

Aanvullend rapport

Bij de toepassing van de Gedragscode natuurbeheer kan het voorkomen dat je tijdens de uitvoering onverwachts beschermde soorten of flora en fauna elementen aantreft. Bijvoorbeeld bijzondere nestbomen die tijdens de inventarisatie niet zijn waargenomen en waar de beheerder of aannemer wel rekening mee moet houden tijdens de uitvoering. In dat geval leg je de werkzaamheden op de betreffende locatie per direct stil.

Als er nog geen schade is opgetreden aan beschermde soorten of flora en fauna elementen - en je treft alsnog de geldende voorzorgsmaatregelen - dan kan het werk doorgang vinden. Bespreek de benodigde voorzorgsmaatregelen altijd met de ecologische deskundige en leg deze vast in het aanvullend rapport. Hiervoor kan je deel 2 van het werkprotocol natuurbeheer gebruiken (zie bijlage A).

Wanneer in het terrein blijkt dat je niet aan de geldende voorzorgsmaatregelen kan voldoen, dan kunnen de werkzaamheden niet plaatsvinden onder deze Gedragscode. Je moet dan een ontheffing op grond van artikel 3.1, 3.5 en/of 3.10 van de Wet natuurbescherming aanvragen bij het bevoegd gezag. Je mag het werk pas hervatten nadat je een ontheffing hebt verkregen. Indien

je het werk wilt uitvoeren op een vervangende plek - die niet in het werkprotocol is beschreven - dan bespreek je met de ecologisch deskundige of dit onder de Gedragscode mogelijk is.

Net als bij het werkprotocol stelt de ecologisch deskundige het aanvullend rapport op en ondertekenen de beheerder en aannemer deze. Het aanvullend rapport moet samen met het werkprotocol altijd beschikbaar zijn en twee jaar bewaard worden. Het werkprotocol en aanvullend rapport tonen samen aan dat conform de voorzorgsmaatregelen uit deze Gedragscode is gewerkt. Desgevraagd krijgt een handhavende instantie inzage in het document of een kopie daarvan.

Wanneer tijdens het uitvoeren van de beheermaatregel schade is toegebracht aan een beschermde soort die niet van te voren is geïnventariseerd en waarvoor geen voorzorgsmaatregel is getroffen, dan moet je hiervan een melding maken bij het bevoegd gezag.

Calamiteiten

Een calamiteit betreft een onvoorziene gebeurtenis die direct actie vereist vanwege een acuut risico voor de volksgezondheid of openbare veiligheid. Voorbeelden van dergelijke situaties zijn acute of dreigende wateroverlast, overstroming, storm of brand. In dergelijke situaties kunnen maatregelen niet worden uitgesteld, omdat er acuut of op korte termijn gevaar is voor de openbare veiligheid of de volksgezondheid. In deze situatie is de Gedragscode niet van toepassing, maar is normaliter sprake van overmacht in noodtoestand. Ook bij calamiteiten geldt de zorgplicht: als dat redelijkerwijs mogelijk is, vermijd je schade voor beschermde soorten.

6.5 Verantwoordelijkheden onder de Gedragscode natuurbeheer

Bij de uitvoering van beheermaatregelen onder de Gedragscode natuurbeheer gelden de volgende verantwoordelijkheden:

- de beheerder en de aannemer zijn verantwoordelijk voor naleving van de algemene zorgplicht tijdens de uitvoering van de werkzaamheden;
- de aannemer is verantwoordelijk voor het adequaat uitvoeren van de in de Gedragscode natuurbeheer en het werkprotocol natuurbeheer beschreven voorzorgsmaatregelen, ook wanneer deze in onderaanneming worden uitgevoerd;
- de beheerder is verantwoordelijk voor het toezicht op de toepassing van de Gedragscode natuurbeheer door de aannemer;
- de provincie is bevoegd gezag voor het toezicht op het gebruik van de Gedragscode in het kader van de Wet natuurbescherming.

7. Specifieke voorzorgsmaatregelen per beheermaatregel

In dit hoofdstuk staan de beheermaatregelen beschreven waarop de Gedragscode natuurbeheer van toepassing is. Bij elke beheermaatregel is een werkkalender opgenomen en zijn specifieke voorzorgsmaatregelen aangegeven die je treft bij het uitvoeren van werkzaamheden die vallen onder deze beheermaatregel. Deze specifieke voorzorgsmaatregelen kan je beschouwen als mitigerende maatregelen. Ze zijn er ter bescherming van de aanwezige beschermde soorten en hun nesten, rust-, verblijf- en voortplantingsplaatsen.

Werkkalenders: hulpmiddel voor het beheer

In deze Gedragscode wordt niet gewerkt met natuurkalenders. Natuurkalenders geven de vaste kwetsbare periode van een soort aan. Deze geldt altijd, ongeacht de beheermaatregel. De impact van beheermaatregelen op soorten kan echter in één periode verschillend zijn. Zo is het bijvoorbeeld voor broedvogels niet schadelijk als begin maart begrazing plaatsvindt - uiteraard met inachtneming van de voorzorgsmaatregelen die jaarrond gelden -, terwijl voor het beheren van akkers begin maart wel extra voorzorgsmaatregelen getroffen moeten worden om schade aan broedvogels te voorkomen. Dit maakt dat het aanhouden van natuurkalenders met een vaste periode voor sommige soorten problemen oplevert in het beheer. Om deze reden werken we in deze Gedragscode met werkkalenders. De werkkalenders geven een indicatie van de meest geschikte periode voor het uitvoeren van specifieke werkzaamheden per soort. De kleur (geschiktheid) van een periode kan dus verschillen per beheermaatregel, ook al gaat het om dezelfde soort(groep). Door gebruik te maken van werkkalenders in plaats van natuurkalenders minimaliseren we schade aan beschermde soorten. De ecologisch deskundige beoordeelt altijd welke werkzaamheden uitgevoerd kunnen worden en welke maatregelen daarbij genomen moeten worden.

De werkkalenders geven aan wanneer in relatie tot een bepaalde beheermaatregel algemene en aanvullende voorzorgsmaatregelen toegepast moeten worden voor de aanwezige beschermde soorten. Bij het opstellen van de werkkalenders is per beheermaatregel rekening gehouden met de gunstige perioden (geel in de werkkalender) en minder gunstige perioden (oranje in de werkkalender) voor het uitvoeren van deze beheermaatregel per soort(groep). Alleen bij de in hoofdstuk 7 benoemde uitzonderingen kan beheer plaatsvinden in de rode perioden. We gebruiken de kleur groen niet, omdat er altijd voorzorgsmaatregelen nodig zijn bij de uitvoering van beheermaatregelen. Je moet dus altijd minimaal de voorzorgsmaatregelen van de gele perioden toepassen. Werkzaamheden worden uitgevoerd in de periode die het gunstigst is voor de aanwezige beschermde soorten (geel), tenzij werken in de ongunstige periode (oranje) noodzakelijk is voor de instandhouding van het betreffende beheertype en alternatieven uitgesloten zijn. Uitvoering van werkzaamheden kan in de oranje perioden plaatsvinden wanneer de genoemde aanvullende voorzorgsmaatregelen - bovenop de voorzorgsmaatregelen uit de gele perioden - worden toegepast. In hoofdstuk 7 is per beheermaatregel in de werkkalender aangegeven welke voorzorgsmaatregelen van toepassing zijn in de gele en oranje perioden.

De tijdvakken in de werkkalenders zijn niet absoluut. Je moet de genoemde data altijd op basis van de specifieke situatie ter plaatse toepassen in overleg met de ecologisch deskundige. Zo kan het bijvoorbeeld zijn dat door een vroeger of later ingezet voorjaar een bepaalde periode eerder of later begint of eindigt dan in de werkkalender is vermeld. Klimaatverandering verandert nu al de fenologie van veel (beschermde) soorten en van hydrologische processen die van invloed zijn op beheermaatregelen (droogval, inundatie, etc.).

Beschermde soorten: voorkomen varieert in tijd en ruimte

Bij uitvoering van beheermaatregelen in natuurgebieden kom je vaak beschermde soorten tegen: het zijn de soortenrijkste gebieden van Nederland, mede dankzij gericht natuurbeheer. Het voorkomen van beschermde soorten varieert in tijd en ruimte. Bovendien is het voorkomen onder

meer afhankelijk van de ligging en grootte van het element of de opbouw van het landschap als geheel. En van de kwaliteit van de voorkomende vegetaties en habitats, bijvoorbeeld in relatie tot verdroging en stikstofdepositie. Bovendien fluctueren de (nationale) populaties van beschermde soorten en verschuiven sommige areaalgrenzen. Het is daarom niet mogelijk om voor alle denkbare locaties aan te geven om welke beschermde soorten het precies kan gaan. Zie voor een overzicht van alle beschermde soorten in Nederland bijlage B van deze Gedragscode.

7.1 Beheermaatregel: begrazen van natuurterreinen

Algemeen

Inhoud beheermaatregel

Begrazen kan plaatsvinden op een breed scala aan natuurterreinen van graslanden tot heiden. Het gaat hier om het begrazen met "gehouden dieren" - zoals runderen, paarden of schapen - al dan niet in gescheperde kuddes. Het grazen van (ver)wilde(rde) (hoef)dieren valt niet onder de Gedragscode natuurbeheer.

Duiding belang beheermaatregel en voorzorgsmaatregelen voor beschermde soorten

Met begrazen kan een beheerder kleinschalige structuren in stand houden die van belang zijn voor veel soorten. Zo profiteren de adder en gladde slang van een gevarieerd en kleinschalig landschap, waar ook open delen en grazige stukken onderdeel van zijn. Ook een soort als de levendbarende hagedis kan hiervan profiteren. Wel is het van belang dat de begrazingsdichtheid niet te hoog is in perioden dat soorten hiervoor kwetsbaar zijn.

De meeste ecosystemen worden van nature extensief begraasd, waardoor schade aan instandhouding van soorten uitgesloten is. Zo verdragen de veldleeuwerik en tapuit een lage veedichtheid in het broedseizoen. Voor insecten als kommavlinder en zilveren maan is de aanwezigheid van voldoende waard- en nectarplanten van belang. Bij extensieve begrazing zijn die altijd aanwezig. Er kan verstoring van beschermde soorten optreden als er lokaal veel betreding en begrazing plaatsvindt, bijvoorbeeld bij schaarse drinkplaatsen. Om dan kaalslag te voorkomen, beschermt de beheerder deze plekken door deze bijvoorbeeld deels uit te rasteren.

Om het gewenste effect van begrazing te bewerkstelligen, past een beheerder begrazing vaak toe in het vegetatieseizoen. Dan zijn veel beschermde soorten kwetsbaar voor een te hoge begrazingsdichtheid. Een te hoge begrazingsdichtheid kan negatief effect hebben op voldoende beschikbaar voedsel of dekking voor bijvoorbeeld het gentiaanblauwtje. Daarom zijn in de oranje perioden extra voorzorgsmaatregelen opgenomen: het ontzien van kwetsbare locaties in de voor beschermde soorten ongunstige perioden, het aanpassen van de begrazingsdichtheid en het beperken van de omvang van de beheermaatregel (bijvoorbeeld bij drukbegrazing).

Drukbegrazing zet een beheerder met name in om vergrassing en verbossing van heideterreinen tegen te gaan en ontwikkeling van heide en kruidachtigen te bevorderen. Ook bevordert drukbegrazing de nutriëntenhuishouding. Op langere termijn leidt dit tot een verbetering voor de aan heide gebonden soorten. Bij drukbegrazing zet je in een beperkte periode een relatief hoge veedichtheid in op een beperkte oppervlakte (alleen waar dat ook daadwerkelijk nodig is). Drukbegrazing is alleen effectief in de groeiperiode van de vegetatie.

Werkkalender begrazen van natuurterreinen

	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Zoogdieren												
Broedvogels												
Reptielen												
Amfibieën												
Insecten												
Vaatplanten												

Voorzorgsmaatregelen

ALTIJD:

1. Voer altijd de algemene voorzorgsmaatregelen uit (hoofdstuk 6).
2. De ecologisch deskundige beoordeelt of de begrazing zodanige schade aan kleine wateren - water en water- en oevervegetatie - veroorzaakt dat dit tot verstoring van

beschermde soorten leidt. Raster in dat geval kleine wateren in begraasde terreinen gedeeltelijk uit.

3. Bij nieuwe inzet van begrazing in een terrein waar een bewoonde dassenburcht, een beverburcht in de oever of een broeihoop voor slangen aanwezig is, bepaalt de ecologisch deskundige hoe deze te beschermen om vraat en vertrapping te voorkomen.

ORANJE PERIODE:

De hierna genoemde voorzorgsmaatregelen gelden alleen in de oranje perioden. Deze voorzorgsmaatregelen kunnen achterwege blijven wanneer uit een recente inventarisatie is gebleken dat in het terrein geen beschermde soorten aanwezig zijn die gevoelig zijn voor vertrapping en/of vraat (zoals grondbroeders en reptielen).

4. Op grasland en heide is de begrazingsdruk in weinig bodemvruchtbare terreinen maximaal een halve GVE³ per hectare. In bodemvruchtbare terreinen kan de begrazingsdruk oplopen tot maximaal 1,5 GVE per hectare.
5. Bij hoogwatersituaties in uiterwaarden en dergelijke mag tijdelijk - gedurende de calamiteit - op de hogere terreindelen een hogere begrazingsdruk aan de orde zijn dan genoemd onder 4.
6. Bij drukbegrazing mag een (tijdelijk) hogere begrazingsdruk aan de orde zijn dan genoemd onder 4. Voorwaarde is: uitvoeren van de beheermaatregel op beperkte schaal in ruimte en/of tijd binnen het beheertype. Hierdoor blijven in de nabijheid voldoende uitwijkmogelijkheden bestaan voor beschermde soorten. Zet drukbegrazing gedurende een hele week op maximaal 1/3 van het terrein in, zodat altijd 2/3 van het terrein als uitwijkmogelijkheid fungeert. Vermeld in het werkprotocol in welke tijdsperiode de drukbegrazing heeft plaatsgevonden en welke voorzorgsmaatregelen zijn genomen.
7. Een hogere begrazingsdruk dan genoemd onder 4 is mogelijk wanneer je de plaatsen waar - voor vraat en vertrapping gevoelige - beschermde soorten voorkomen uitrastert. Dit gaat bijvoorbeeld om bekende hotspots van reptielen en amfibieën en specifieke plekken waar beschermde (waard)planten voorkomen. Bij het voorkomen van (alleen) broedvogels is een geschikt alternatief het aanbrengen van nestbeschermers.

³ GVE: de grootvee-eenheid (GVE) is een landbouwkundige omrekeningsfactor. Elk rund ouder dan 2 jaar en een paard ouder dan 6 maanden komt overeen met 1 GVE. Een rund van 6 maanden tot 2 jaar is 0,6 GVE. Schapen en geiten komen overeen met 0,15 GVE.

7.2 Beheermaatregel: beheer van akkers

Algemeen

Inhoud beheermaatregel

Het gaat hier met name om akkers die van belang zijn voor broedvogels, zoals grauwe kiekendief en kwartelkoning. En (lokaal) voor zoogdieren en/of akkerflora. De werkzaamheden op akkers zijn met name bodembewerking, ploegen, bemesten, zaaien, oogsten en onderwerken van het gewas.

Duiding belang beheermaatregel en voorzorgsmaatregelen voor beschermde soorten

Akkers bieden voedsel, broed- en schuilgelegenheid en groeiplaatsen voor beschermde soorten. De adder is een soort die profiteert van akkers bij heiden die dienen als voedselbron voor prooidieren. Broedvogels als de grauwe kiekendief gebruiken akkers als broedbiotoop. Ook de kleine parelmoervlinder profiteert van akkers. Akkers bieden voor deze soort het noodzakelijke open habitat met pioniervegetaties. Akkers kunnen ook speciaal voor akkerplanten zijn ingericht. Plantensoorten als naaldenkervel, roggelelie, wilde ridderspoor en glad biggenkruid profiteren daarvan.

Zorgvuldig handelen bestaat uit het ontzien van beschermde soorten in hun voortplantingsperiode. Dat kan door zoveel mogelijk buiten de voortplantingsperiode te werken. Binnen de voortplantingsperiode laat de beheerder de broedplaatsen van vogels ongemoeid. De beheerder ontziet populaties van beschermde akkerplanten zoveel mogelijk.

Werkkalender beheer van akkers

	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Zoogdieren												
Broedvogels m.u.v. kwartel, kwartelkoning en grauwe kiekendief												
Kwartel												
Kwartelkoning												
Grauwe kiekendief												
Vaatplanten												

Voorzorgsmaatregelen

ALTIJD:

1. Voer altijd de algemene voorzorgsmaatregelen uit (hoofdstuk 6).
2. Raster geen akkers uit als er dassen op deze akkers foerageren, zodat essentieel foerageergebied voor dassen in stand blijft.
3. Oogst bij aanwezigheid van de kwartel na 15 augustus en behoud tot 1 oktober een maaibreedte van het gewas aan de perceelrand.

ORANJE PERIODE:

4. Voer in de oranje periode geen werkzaamheden uit, met uitzondering van:
 - het inzaaien van late gewassen, zoals zomergraan, boekweit en vlas;
 - bewerken in het kader van wortelkruidenonderdrukking;
 - het voorkomen van zaadzetting van probleemkruiden.

Markeer legsels van broedvogels en jonge kuikens als je deze aantreft en houd een straal van 5 meter rondom het legsel vrij.
5. Bewerk bij aanwezigheid van de kwartelkoning een gebied van 1 hectare rond de vastgestelde roeplaatsen niet in de periode van 1 april tot 15 augustus. Voer tot 15

augustus geen maaiwerkzaamheden uit in het gebied als niet bekend is waar de vogels zich bevinden.

6. Markeer nesten van de grauwe kiekendief. Bewerk een gebied van 50 meter rond een nest niet in de periode 1 april tot 15 augustus (tenzij alle jongen zijn uitgevlogen).
7. Ontzie in de oranje periode groeiplaatsen van beschermde akkerplanten door geen groundbewerking toe te passen op een deel van de beschermde akkerplanten. Zo kunnen de planten voldoende zaad zetten voor het volgende jaar.

7.3 Beheermaatregel: schonen en baggeren van waterlopen

Algemeen

Inhoud beheermaatregel

Bij waterlopen is sprake van een stelsel van sloten, weteringen, beeklopen of waterschapsleidingen. Ze zorgen voor de aanvoer of afvoer van water binnen het landschap. Zeker in polders kunnen waterlopen zich over vele duizenden kilometers uitstrekken. Bij waterlopen zijn schonen en baggeren reguliere werkzaamheden. De beheerder maait in veel gevallen de oevers.

Voor veel waterlopen geldt een schouwplicht. Voor deze waterlopen kan een beheerder ook met de Gedragscode van de Unie van Waterschappen werken.

Duiding belang beheermaatregel en voorzorgsmaatregelen voor beschermde soorten

Bij waterlopen is met name aandacht nodig voor amfibieën, libellen, vissen, waterroofkevers en de platte schijfhoren in en langs het water. En voor broedvogels, vaatplanten, dagvlinders, zoogdieren en ringslangen in de oeverzone van wateren.

Periodiek schonen en baggeren is noodzakelijk om de aan- en afvoerfunctie van waterlopen te behouden. Dit is vaak ook een verplichting vanuit de schouwplicht van waterschappen. Baggeren kan ook de waterkwaliteit verbeteren door - op de bodem geaccumuleerde - voedingsstoffen weg te nemen, vooral bij eutrofiëring in het verleden. Baggeren zorgt voor een voldoende diepe waterkolom die ruimte biedt aan een gelaagde vegetatie (submers, drijvend, emers). De waterlopen zijn met name van belang voor behoud van leefgebied van beschermde vissen en libellen.

De basis van zorgvuldig handelen is het niet uitvoeren van beheer in de voortplantingsperiode van beschermde amfibieën en vissen en de broedperiode van broedvogels. Voor beschermde libellen is er geen goed onderscheid te maken tussen gunstige en ongunstige perioden: de larven kunnen jaarrond voorkomen. Het belangrijkste is fasering van de uitvoering - niet alles in één keer - en extra zorgvuldigheid in de manier van schonen (zoals gebruikelijk was voor de mechanisatie).

Werkkalender schonen van waterlopen

	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Bever												
Otters												
Waterspitsmuis en Noorse woelmuis												
Broedvogels												
Reptielen												
Amfibieën												
Vissen m.u.v. grote modderkruiper												
Grote modderkruiper												
Weekdieren en waterkevers												
Vlinders												
Libellen												
Vaatplanten												

Voorzorgsmaatregelen

ALTIJD:

1. Voer altijd de algemene voorzorgsmaatregelen uit (hoofdstuk 6).

2. In overleg met de ecologisch deskundige kunnen werkzaamheden - indien noodzakelijk - later starten of eerder eindigen. Bijvoorbeeld door aanhoudende of intredende vorst. Het is ook mogelijk om werkzaamheden eerder te starten of later te beëindigen, als de ecologisch deskundige onderbouwt dat er geen negatieve effecten op beschermde soorten optreden.
3. Maak bij het schonen en baggeren gebruik van een korfmaaier, open bak of ander materieel, waardoor dieren snel kunnen ontsnappen.
4. Zorg bij het baggeren dat water, dieren en zaden vanaf de kant - of vanuit het materieel - kunnen terugstromen of teruglopen naar het water. Laat bagger tenminste 48 uur op de kant van de waterloop liggen. Loop op locaties met grote modderkruiper altijd het bagger na en zet vissen terug in het water.
5. Pas de rijsnelheid van machines aan, zodat dieren kunnen wegvluchten. Rij stapvoets en maak gebruik van bestaande wegen, paden en sporen.
6. Houd bij de locatiekeuze van af te zetten maaisel, schoonsel en bagger rekening met beschermde soorten die op het land leven of groeien. Bedek kwetsbare terreindelen niet. Geef deze locaties aan op kaart of in het werkprotocol. Deponeer maaisel, schoonsel en bagger niet in leefgebied van reptielen of op groeiplaatsen van beschermde planten.
7. Werk één kant op en werk - indien aan de orde - van de dichte zijde naar het open water of gebied, zodat dieren in het water kunnen vluchten.
8. Voorkom aantasting van burchten van bevers en otters.
9. Spaar minimaal 50% van de vegetatie op oevers met verblijfplaatsen van otter, waterspitsmuis of noordse woelmuis (ook in najaar en winter).
10. Schoon per jaar maximaal 50% van het leefgebied van waterspitsmuis in stroken van 250 meter. Bagger of schoon waar mogelijk vanaf een kant met ongeschikt habitat voor de waterspitsmuis. Voorkom bij het baggeren vertroebeling van het water zoveel mogelijk.
11. Ontzie belangrijke leefgebieden van reptielen - bijvoorbeeld broeihopen en heidevegetaties - door hier niet overheen te rijden. Zet de betreffende locaties af of geef ze aan op kaart. Houd tenminste 1 meter afstand van deze locaties.
12. Laat tenminste 25% van de waterbodem ongemoeid in verband met amfibieën. Werk niet bij watertemperaturen onder de 0 graden en als de waterpartij bevroren is.
13. Voorkom beschadiging van de bodem of platrijden van de oever rond voortplantingsplaatsen van beschermde amfibieën.
14. Voer in waterlopen waar de platte schijfhoorn voorkomt (zoekbeeld: waterlopen met een rijke submerse begroeiing van fonteinkruiden, brede waterpest en/of krabbenscheer) werkzaamheden gefaseerd uit. Spaar per jaar minimaal 50% van de watervegetatie en waterbodem en ontzie de waardevolle locaties (waterplanten met eieren of individuen).

ORANJE PERIODE:

15. Voor geen werkzaamheden uit binnen 20 meter van burchten van bevers en otters in de ongunstige perioden van 1 mei tot 1 september (bevers) en 1 april tot 1 september (otTERS).

16. Verwijder geen bosopslag in oeverstroken met verblijfplaatsen van otter, waterspitsmuis of noordse woelmuis in de ongunstige perioden van 1 maart tot 1 december.
17. Spaar in de overwinteringsperiode van reptielen (1 oktober tot 15 april) wortelkluiten en bladhopen op plaatsen waar beschermde reptielen voorkomen.
18. Voer in de oranje periode van amfibieën alleen werkzaamheden uit als er geen in het water overwinterende beschermde amfibieën aanwezig zijn. In zachte winters kan het voortplantingsseizoen eerder starten. Overleg in dat geval met de ecologisch deskundige tot wanneer je werkzaamheden kunt uitvoeren.
19. Laat waardplanten van beschermde vlinders tussen 1 april en 1 september ongemoeid. Spaar bij verspreid voorkomende planten zoveel mogelijk exemplaren, tenminste 33%.
20. Laat voor beschermde libellen 50% van de (hogere) helofytenvegetatie - zoals egelskop, kalmoes, lisdodde, holpijp, watertorkruid en mattenbies - per schoningsbeurt ongemoeid. Libellen gebruiken deze vegetatie voor uitsluipen en eiafzet. Werk niet in de periode 15 maart tot 15 juli. Voer maaiwerkzaamheden zoveel mogelijk uit buiten de vliegtijd van beschermde libellen - 1 mei tot 1 september - tenzij maaien in deze periode noodzakelijk is voor de instandhouding van hooilanden. Spaar voor de groene glazenmaker 50% van de aanwezige krabbenscheerplanten als leefgebied van de soort.
21. Maai of schoon groeiplaatsen van beschermde vaatplanten in beginsel buiten de bloeiperiode en na zaadzetting (globaal half september t/m februari). Markeer en spaar groeiplaatsen bij maaien of schonen tijdens de bloeiperiode en vermijd beschadiging van deze groeiplaatsen.

RODE PERIODE:

22. Werk niet in een periode die in een of meerdere van de soortenbalken rood is gekleurd, tenzij:
 - a. uit inventarisatie is gebleken dat beschermde soorten niet aanwezig zijn, of;
 - b. voorafgaand een ontheffing is verkregen.

7.4 Beheermaatregel: schonen en baggeren van kleine wateren

Algemeen

Inhoud beheermaatregel

Kleine wateren zijn kleine (< 0,5 hectare), geïsoleerd liggende waterpartijen. Bijvoorbeeld poelen en kleine vennetjes. Bij kleine wateren zijn baggeren en schonen reguliere beheeractiviteiten - die echter lang niet ieder jaar nodig zijn - om open water te behouden.

Duiding belang beheermaatregel en voorzorgsmaatregelen voor beschermde soorten

Bij kleine wateren is expliciet aandacht nodig voor amfibieën en insecten, in het bijzonder libellen. Sommige beschermde libellen komen ook voor in poelen. Bij deze laatste soortgroep is er geen goed onderscheid te maken tussen gunstige en ongunstige perioden: de larven kunnen jaarrond voorkomen.

Periodiek onderhoud is nodig om de kleine wateren als leefgebied van beschermde soorten in stand te houden. Soorten als gestreepte waterroofkever en sierlijke witsnuitlibel zijn gevoelig voor achteruitgang van de waterkwaliteit door verrijking en verlanding (accumulatie van voedingsstoffen en plantenmateriaal). Om helder, open water te behouden, dient een beheerder periodiek te schonen (vegetatie verwijderen) en te baggeren (sliblaag verwijderen). Ook soorten als kamsalamander en knoflookpad zijn gevoelig voor deze achteruitgang van waterkwaliteit en zijn in hun voortbestaan afhankelijk van deze beheermaatregel. De frequentie is onder andere afhankelijk van het bodemtype, maar ook van stikstofdepositie en bladinvall. In praktische zin kijkt de beheerder naar de verlandingsnelheid en grijpt in wanneer het areaal helder, open water te sterk terugloopt. Dat is doorgaans niet ieder jaar, zeker wanneer in de toekomst de milieukwaliteit verbetert.

De basis voor zorgvuldig handelen betreft het niet uitvoeren van werkzaamheden in de meest ongunstige perioden van aanwezige beschermde soorten (broedperiode vogels en voortplantingsperiode amfibieën). Daarnaast schoont de beheerder kleine wateren gefaseerd om voldoende delen van het leefgebied van aanwezige beschermde soorten te ontzien. Fasering is onder andere afhankelijk van hoe geïsoleerd een poel ligt. Indien beschermde libellen of amfibieën aanwezig zijn, laat de beheerder tenminste 25% tot 50% van de waterbodem en vegetatie ongemoeid tijdens het schonen en baggeren. Daarnaast voert de beheerder het schonen extra zorgvuldig uit, zodat mobiele beschermde soorten kunnen weggelopen. Eventuele aanwezige broeihopen op de oever worden ontzien.

Werkkalender schonen van kleine wateren

	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Broedvogels												
Reptielen												
Amfibieën												
Libellen												

Voorzorgsmaatregelen

ALTIJD:

1. Voer altijd de algemene voorzorgsmaatregelen uit (hoofdstuk 6).
2. Maak bij het schonen en baggeren gebruik van een korfmaaier, open bak of ander materieel, waardoor dieren snel kunnen ontsnappen.
3. Zorg bij het baggeren dat water, dieren en zaden vanaf de kant - of vanuit het materieel - kunnen terugstromen of teruglopen naar het water. Laat bagger tenminste 48 uur op de kant van de waterloop liggen.

4. De ecologisch deskundige beoordeelt of begrazing zodanige schade aan kleine wateren - het water en de water- en oevervegetatie - veroorzaakt dat dit tot verstoring van beschermde soorten leidt. Raster in dat geval kleine wateren in begraaide terreinen gedeeltelijk uit. Zorg bij het schonen dat dit raster blijft functioneren.
5. Ontzie broeihopen van ringslangen. Houd altijd tenminste 1 meter afstand.
6. Voorkom beschadiging van de bodem of platrijden van de oever rond voortplantingsplaatsen van beschermde amfibieën.
7. In november is het alleen mogelijk om werkzaamheden uit te voeren als de ecologisch deskundige beoordeelt dat dit kan.
8. Laat bij het schonen in september en oktober tenminste 25% van de waterbodem ongemoeid. Een uitzondering vormen de poelen voor voortplanting van de boomkikker. Schoon deze geheel van vegetatie (niet baggeren), omdat deze soort pionierbegroeiingen nodig heeft.
9. Werk niet bij watertemperaturen onder de 0 graden en als de waterpartij bevroren is.

ORANJE PERIODE:

10. Laat bij het schonen in de periode november t/m februari tenminste 50% van de waterbodem ongemoeid. In november is het alleen mogelijk te werken indien de ecologische deskundige inschat dat dit kan. Deze keuze wordt vastgelegd in het ecologisch werkprotocol. Schoon in de maanden december t/m februari alleen als er geen in het water overwinterende beschermde amfibieën aanwezig zijn. In zachte winters kan het voortplantingsseizoen eerder starten. Overleg in dat geval met de ecologisch deskundige tot wanneer je werkzaamheden kunt uitvoeren en verwerk dit in het ecologisch werkprotocol.
11. Laat voor beschermde libellen 50% van de (hogere) helofytenvegetatie – zoals egelskop, kalmoes, lisdodde, holpijp, watertorkruid en mattenbies - per schoningsbeurt ongemoeid. Libellen gebruiken deze vegetatie voor uitsluipen en eiafzet. Werk niet in de periode 15 maart tot 15 juli. Voer maaiwerkzaamheden zoveel mogelijk uit buiten de vliegtijd van beschermde libellen - 1 mei tot 1 september - tenzij maaien in deze periode noodzakelijk is voor de instandhouding van hooilanden. Spaar voor de groene glazenmaker 50% van de aanwezige krabbenscheerplanten als leefgebied van de soort.

RODE PERIODE:

12. Werk niet in een periode die in een of meerdere van de soortenbalken rood is gekleurd, tenzij:
 - a. uit inventarisatie is gebleken dat beschermde soorten niet aanwezig zijn, of;
 - b. voorafgaand een ontheffing is verkregen.Dit geldt niet van 1 april tot 15 augustus voor een klein water dat is drooggevallen en indien de resterende modderlaag – waar amfibieën in kunnen zitten - wordt gespaard.

8. Alternatievenafweging

Op verzoek van RvO en in verband met de juridische houdbaarheid van de Gedragscode natuurbeheer beschrijven we hieronder alternatievenafwegingen per beheermaatregel. De alternatievenafweging is gericht op de beheermaatregelen waarbij natuurbeheerders - door de aard van de benodigde werkzaamheden - verstoring van beschermde soorten niet geheel kunnen voorkomen.

Beheermaatregel: begrazen van natuurterreinen

Begrazen betreft het inzetten van gehouden dieren voor natuurbeheer. Begrazing dient de volgende doelen:

- selectieve aanpak van ongewenste soorten: boomvormers, grassen, en anderen;
- behouden en ontwikkelen van structuurvariatie: onder andere door - diverse combinaties van - grazen, browsen, snoeien, intermediate feeden, knagen, betreden, schuren, graven en/of ontlasten (urine en mest);
- verschralen: alleen in combinatie met (pot)stal, vanwege het afvoeren van biomassa uit het systeem.

Maaien of inzet van menskracht kan je als alternatief voor begrazing zien. Maar maaien of inzet van menskracht levert niet de eerder genoemde gewenste effecten van begrazen. Begrazing kent een andere dynamiek en heeft andere effecten op de aanwezige flora en fauna dan maaien of inzet van menskracht. Bovendien levert inzet van deze mogelijke alternatieven niet minder schade - soms zelf meer schade - aan beschermde soorten op. Het is een bewuste keuze van de beheerder in relatie tot het gestelde doel om te begrazen. Daarmee is er geen alternatief voor begrazen. Maaien of inzet van menskracht kan wel een aanvulling zijn op begrazen.

Door de stikstofdepositie is er vaak sprake van versnelde successie en dominantie van concurrentiekrachtige soorten. Om kwetsbare soorten te behouden, is extra begrazing noodzakelijk, meestal in de vorm van drukbegrazing. Drukbegrazing betekent begrazing in een korte periode met hoge graasdruk op gestuurde plekken. Deze financieel haalbare en praktisch uitvoerbare methode is tevens een vastgestelde Natura 2000 herstelmaatregel. Er is geen alternatief dat begrazing volledig kan vervangen. Om mogelijke negatieve effecten - van tijdelijk hogere graasdruk - voor beschermde soorten te beperken, zijn extra voorzorgsmaatregelen in de Gedragscode opgenomen.

Beheermaatregel: beheer van akkers

Bodembewerking, ploegen, bemesten, zaaien, oogsten en onderwerken van het gewas zijn werkzaamheden die onder het bestendig beheer van akkers vallen. Deze werkzaamheden zijn nodig om de akker in stand te kunnen houden als habitat voor beschermde soorten. Dit habitat bestaat uit een jaarlijks terugkerende pioniersituatie waar de beheerder een hoofdakkergras inzaait. Het tijdstip van de maatregelen is gewasspecifiek. Er bestaat geen andere beheermaatregel, waarmee we hetzelfde doel bereiken. Gif om gewas dood te maken gebruiken we in het natuurbeheer niet. Indien je deze beheermaatregel achterwege laat, blijft het akkerhabitat niet in stand.

Bodembewerking om weer een pioniersituatie te krijgen is essentieel. Om de gewasproductie op gang te houden is enige vorm van bemesting van belang. Voor natuurakkers - waar ruimte is voor akkerkruiden - gaat het om veel minder mest dan in de gangbare landbouw. Beheerders gebruiken geen gif, waardoor sommige wortelkruiden - zoals kweek - dominant kunnen worden. Om dit te doorbreken zijn extra bodembewerkingen - deels in het vegetatie seizoen - noodzakelijk.

Het is niet mogelijk om al het beheer altijd buiten het gehele broed- en groeiseizoen uit te voeren. Dit is hierboven toegelicht. De plekken waar de meest beschermingsbenodigde soorten

voorkomen op akkers ontzien we in deze periode. Zo houden we zoveel als mogelijk rekening met beschermde soorten, zonder dat de kwaliteit van de akkers als habitat voor beschermde soorten achteruit gaat.

Beheermaatregel: schonen en baggeren van waterlopen en kleine wateren

Voor het behoud van de biodiversiteit gebonden aan open water in kleine wateren en waterlopen - en voor het functioneren voor wateraanvoer en waterafvoer - is het noodzakelijk dat beheerders kleine wateren en waterlopen periodiek schonen of baggeren. Er bestaat geen andere beheermaatregel waarmee we hetzelfde doel bereiken, maar minder of geen schade toebrengen aan beschermde soorten.

De beheermaatregel bestaat uit het verwijderen van ophopende bagger (baggeren) en/of het verwijderen van waterplanten en oevervegetatie (schoenen). De beheerder voert deze beheermaatregel bij voorkeur zo uit dat er variatie in dichtgroeistadia in een natuurgebied aanwezig blijven. Hierdoor blijft er continu geschikt habitat voor veel - aan deze wateren gebonden - soorten aanwezig. Afhankelijk van de aanwezige beschermde soorten bepaalt de beheerder de schaal en frequentie van de beheermaatregel. In sommige kleine wateren is een meer open water karakter nodig met weinig bagger ter behoud van het leefgebied van hieraan gebonden soorten. In andere kleine wateren een situatie met meer waterplanten en oevervegetatie als leefgebied.

Bijlage A Werkprotocol natuurbeheer

De ecologisch deskundige vult dit werkprotocol natuurbeheer in vóór aanvang van de werkzaamheden. De beheerder ondertekent het ingevulde werkprotocol. Ook de aannemer ondertekent als blijk van ontvangst, kennisname en akkoord. Het werkprotocol natuurbeheer maak je in tweevoud op. De beheerder en aannemer behouden elk een getekend exemplaar. De beheerder bewaart het werkprotocol natuurbeheer tenminste twee jaar (gerekend vanaf het eind van de werkzaamheden), zodat op termijn aangetoond kan worden dat zorgvuldig is gehandeld. Bij onvoorziene omstandigheden vul je het aanvullend rapport in (deel 2 van het werkprotocol natuurbeheer).*

Deel 1: Werkvoorbereiding

➔ Geef aan op welk (deel)gebied/object dit werkprotocol natuurbeheer betrekking heeft.

Gebieds-/objectaanduiding:

.....

.....

.....

➔ Voeg een kaart toe indien de werkzaamheden slechts een deel van het gebied of object betreffen. Is als bijlage een kaart toegevoegd met daarop de locatie(s) van de werkzaamheden?

- Ja
- Nee

➔ Kruis aan welk type beheermaatregelen van de gedragscode natuurbeheer worden uitgevoerd (meer dan één mogelijk):

- begrazen van natuurterreinen
- beheer van akkers
- schonen en baggeren van waterlopen
- schonen en baggeren van kleine wateren

➔ Beschrijf hier eventuele nadere specificaties van de hiervoor aangekruiste beheermaatregelen:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

*Zie definitie ecologisch deskundige in de begrippenlijst van de Gedragscode natuurbeheer en op <https://www.rvo.nl/onderwerpen/ruimtelijke-ingrepen/ontheffing-of-vrijstelling/ecologisch-deskundige>.

➔ Geef aan welk wettelijk belang geldt voor de uit te voeren beheermaatregelen⁴:

Wettelijk belang	Van toepassing	Toelichting
Ter bescherming van de (wilde) flora en fauna	☐	
In stand houden van natuurlijke habitats	☐	
Bestendig beheer in het kader van natuurbeheer	☐	
In het belang van openbare veiligheid en de volksgezondheid	☐	
Bestendig beheer in het kader van onderhoud van landschappelijke kwaliteiten van een gebied	☐	

➔ Geef aan wanneer de beheermaatregelen worden uitgevoerd:

Start werkzaamheden:

Einde werkzaamheden:

➔ Geef aan of er voorzorgsmaatregelen genomen worden op basis van de werkkalenders

- ja
- nee

➔ Zo ja, zijn er eventuele nadere specificaties die gelden bij de betreffende voorzorgsmaatregelen?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

➔ Voeg een kaart toe indien het nodig is om deze voorzorgsmaatregelen ruimtelijk te plannen of af te bakenen. Is als bijlage een kaart toegevoegd met daarop de (ruimtelijke begrenzing van) voorzorgsmaatregelen?

- ja
- nee

⁴ Zie hoofdstuk wettelijk kader in de Gedragscode natuurbeheer voor een toelichting van de wettelijke belangen.

Geef aan of er beschermde soorten en/of flora en fauna elementen aanwezig zijn in het plangebied?

	Aantal locaties van gemarkeerde nesten of voorkomens:	
	Locaties gemarkeerd op kaart:	Aangewezen en gemarkeerd in het terrein:
Flora en fauna elementen die worden gespaard en ontzien:		
• Horstbomen en nestkasten van roofvogels		
• Bomen met holen, rottingsgaten		
• Bijzondere keverbomen		
• Jeneverbesbomen		
• Nesten van kolonievogels		
• Mierenhopen		
• Dassenburchten		
• Broeihopen		
Broedgevallen van vogels:		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
Andere plant- of diersoorten die bescherming behoeven:		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		

➔ Geef aan of er sprake is van een specifieke beoordeling door een ecologisch deskundige zoals beschreven bij een aantal voorzorgsmaatregelen?⁵ Zo ja, noteer de uitkomsten van de beoordeling hier:

.....
.....
.....
.....
.....
.....

➔ Overige afspraken tussen beheerder en aannemer:

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Ecologisch deskundige die de advisering/begeleiding voor dit werkprotocol natuurbeheer heeft verzorgd:

Naam:

Contact via:

Datum/data terreinbezoek:

BEHEERDER:

AANNEMER:

Datum

Datum

Plaats

Plaats

Naam

Naam

Handtekening

Handtekening

⁵ Het gaat hier om het oordeel van een ecologisch deskundige dat in een aantal gevallen nodig is bij toepassing van de voorzorgsmaatregelen. Bijvoorbeeld het wel of niet uitrasteren van een dassenburcht, het bepalen of een lijnvormig element een essentiële vliegroute is en het lokaliseren van bekende of potentiële overwinteringsplaatsen van reptielen.

Deel 2: Aanvullend rapport

De ecologisch deskundige gebruikt deel 2 van het werkprotocol natuurbeheer voor een advies wanneer tijdens de werkzaamheden onverwachte beschermde soorten of flora en fauna elementen worden aangetroffen. De ecologisch deskundige geeft in dit aanvullend rapport aan of het mogelijk is om de werkzaamheden voort te zetten zonder dat dit leidt tot schade voor de aangetroffen beschermde soort en zo ja, welke werkwijze daarbij nodig is. De beheerder en aannemer ondertekenen het aanvullend rapport en de beheerder bewaart deze tenminste twee jaar.

➔ Geef aan op welke wijze aanvulling van de uitvoering - zoals beschreven in deel 1 - aan de orde is en waarom?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

➔ Geef indien van de planning is afgeweken op kaart de locaties aan van beschermde soorten en/of flora en fauna elementen die niet op voorhand bekend waren. Is in de bijlage een kaart met aanvullende beschermde soorten opgenomen?

- ja
 nee

Ecologisch deskundige die de advisering/begeleiding voor dit werkprotocol natuurbeheer heeft verzorgd:

Naam:

Contact via:

Datum/data terreinbezoek:

BEHEERDER:

AANNEMER:

Datum

Datum

Plaats

Plaats

Naam

Naam

Handtekening

Handtekening

Bijlage B Beschermd dier- en plantensoorten Wet natuurbescherming

Soorten beschermd op basis van artikel 3.1 Wet natuurbescherming

Alle vogelsoorten (plm. 700 soorten). Het gaat in de Gedragscode natuurbeheer om alle broedgevallen. Alle nesten van broedende vogels zijn beschermd. Daarnaast zijn nesten van roofvogels en uilen jaarrond beschermd

Soorten beschermd op basis van artikel 3.5 Wet natuurbescherming

Planten (8)

Drijvende waterweegbree
Geel schorpioenmos
Groenknolorchis
Kruipend moerasscherm
Tonghaarmuts
Zomerschroeforchis

Zoogdieren (51)

=> *Algemeen*

Bever
Hazelmuis
Lynx
Noordse woelmuis
Otter
Wolf
Wilde kat
=> *Vleermuizen*

Bechsteins vleermuis
Bosvleermuis
Brandts vleermuis
Franjestaart
Baardvleermuis
Gewone dwergvleermuis
Gewone grootoorvleermuis
Grijze grootoorvleermuis
Grote hoefijzerneus
Grote rosse vleermuis
Ingekorven vleermuis
Kleine dwergvleermuis
Kleine hoefijzerneus
Laatvlieger
Meervleermuis
Mopsvleermuis
Noordse vleermuis
Rosse vleermuis
Ruige dwergvleermuis
Tweekleurige vleermuis
Vale vleermuis
Watervleermuis

Amfibieën (8)

Boomkikker
Geelbuikvuurpad
Heikikker
Kamsalamander
Knoflookpad
Poelkikker
Rugstreppad
Vroedmeesterpad

Reptielen (7)

Gladde slang
Muurhagedis
Zandhagedis

Vissen (2)

Houting
Steur

Vlinders

Apollovlinder
Boszandoog
Donker pimpernelblauwtje
Grote vuurvlinder
Moeraspaelmoervlinder
Pijlstaartvlinder
Pimpernelblauwtje
Teunisbloempijlstaart
Tijmblauwtje
Zilverstreephooibeestje

Libellen (9)

Bronslibel
Gaffellibel
Gevlekte witsnuitlibel
Groene glazenmaker
Mercurwaterjuffer
Noordse winterjuffer
Oostelijke witsnuitlibel
Rivierrombout
Sierlijke witsnuitlibel

Kevers (4)

Brede geelrandwaterroofkever
Gestreepte waterroofkever
Juchtleerkever
Vermiljoenkever

Overige (2)

Bataafse stroommossel
Platte schijfhoren

Soorten beschermd op basis van artikel 3.10 Wet natuurbescherming

Planten (76)

Akkerboterbloem
Akkerdoornzaad
Akkerogentroost
Beklierde ogentroost
Berggamander
Bergnactorchis
Blaasvaren
Blauw guichelheil
Bokkenorchis
Bosboterbloem
Bosdravik
Brave hendrik
Brede wolfsmelk
Breed wollegras
Bruinrode wespenorchis
Dennenorchis
Dreps
Echte gamander
Franjgentiaan
Geelgroene
wespenorchis
Geplooid
vrouwenmantel
Getande veldsla
Gevlekt zonneroosje
Glad biggenkruid
Gladde zegge
Groene nachtorchis
Groensteel
Groot spiegelklokje
Grote bosaardbei
Grote leeuwenklauw
Honingorchis
Kalkboterbloem
Kalketrip
Karthuiszeranjer
Karwijselie
Kleine ereprijs
Kleine Schorseneer
Kleine wolfsmelk
Kluwenklokje
Knollathyrus
Knolspirea
Korensla

Kranskarwij
Kruiptijm
Lange zonnedaauw
Liggende ereprijs
Moerasgamander
Muurbloem
Naakte lathyrus
Naaldenkervel
Pijlscheefkelk
Roggelelie
Rood peperboompje
Rozenkransje
Ruw pazelzaad
Stofzaad
Scherpkruid
Schubvaren
Schubzegge
Smalle raai
Spits havikskruid
Steenbraam
Stijve wolfsmelk
Tengere distel
Tengere veldmuur
Trogamander
Veenbloembies
Vliegenorchis
Vroege ereprijs
Wilde averuit
Wilde ridderspoor
Wilde weit
Wolfskers
Zandwolfsmelk
Zinkviooltje
Zweedse kornoelje

Zoogdieren (33)

Aardmuis
Boommarter
Bosmuis
Bunzing
Damhert
Das
Dwergmuis
Dwergspitsmuis
Edelhert

Eekhoorn
Egel
Eikelmuis
Gewone bosspitsmuis
Gewone zeehond
Grijze zeehond
Grote bosmuis
Haas
Hermelijn
Huisspitsmuis
Konijn
Molmuis
Ondergrondse woelmuis
Ree
Rosse woelmuis
Steenmarter
Tweekleurige
bosspitsmuis
Veldmuis
Veldspitsmuis
Vos
Waterspitsmuis
Wezel
Wild zwijn
Woelrat

Amfibieën (8)

Alpenwatersalamander
Bruine kikker
Gewone pad
Kleine watersalamander
Meerkikker
Middelste groene kikker
Vinpootsalamander
Vuursalamander

Reptielen (4)

Adder
Hazelworm
Levendbarende hagedis
Ringslang

Vissen (6)

Beekdonderpad
Beekprik

Elrits
Gestippelde alver
Grote modderkruiper
Kwabaal

Vlinders (20)

Aardbeivlinder
Bosparelmoervlinder
Bruin dikkopje
Bruine eikenpage
Duinparelmoervlinder
Gentiaanblauwtje
Grote parelmoervlinder
Grote vos
Grote weerschijnvlinder
Iepenpage
Kleine heivlinder
Kleine ijsvogelvlinder
Kommavlinder
Sleedoorpage
Spiegeldikkopje
Veenbesblauwtje
Veenbesparelmoervlinder
Veenhooibeestje
Veldparelmoervlinder
Zilveren maan

Libellen (8)

Beekrombout
Bosbeekjuffer
Donkere waterjuffer
Gevlekte glanslibel
Gewone bronlibel
Hoogveenglanslibel
Kempense heidelibel
Speerwaterjuffer

Kevers (1)

Vliegend hert

Overige soorten (1)

Europese rivierkreeft